

Wisselwerking met de wereld

Still uit 'Vliegtuig', 2000 © Joost Conijn

Stills uit 'Vliegtuig', 2000 © Joost Conijn

Magie, anarchie en ogenschijnlijke naïviteit. Zo maar drie woorden om Joost Conijn te beschrijven. Op deze kunstenaar zijn er ongetwijfeld veel meer van toepassing. De zelfbenoemde piloot vliegt in een zelfgeconstrueerd vliegtuig, rijdt op een houtgestookte auto en plaatst eigenhandig een automatisch openend hek midden in de woestijn. Dat wordt met grote nieuwsgierigheid gefilmd en met nog grotere bedachtzaamheid gemoniteerd. Een korte impressie van een man met een hele lange adem.

Een hedendaagse tovenaars zou je hem kunnen noemen. Dat wat men niet voor mogelijk zou houden, verwezenlijkt Joost Conijn (1971). Het absurde speelt een grote rol in zijn kunst, maar altijd met een optimistische, niet van humor gespeende ondertoon. En zeker ook een realistische, aangezien Conijn de meest bevlogen ideeën daadwerkelijk omzet in objecten. Die hij vervolgens weer vastlegt met een videocamera. Zodat ze alsnog ongreepbaar worden. Maar het publiek kan wel in het hoofd meereizen met zijn ongelooflijke, wonderbaarlijke tochten.

Zo mogen we virtueel meeliften met een auto die rijdt op hout. In zijn zoektocht naar een alternatieve brandstof, geïnspireerd op verhalen uit de Tweede Wereldoorlog, stuitte Conijn op 'mannetjes' uit zowel Frankrijk als Nederland die over dit onderwerp graag hun kennis overdroegen. Uiteindelijk kreeg hij het voor elkaar om een op hout gestookte auto aan de praat te krijgen en hiermee zelfs door Oost-Europa te trekken. De ontmoetingen die Conijn op deze reis had met diverse kleurrijke personen, zijn te zien in de video "Hout Auto" uit 2002. Veel bekijks trekt het brullende, met rookwolken omgeven gevaarte waarop een langwerpige tank zit geschroefd, die om de zoveel tijd houtblokjes krijgt toegeworpen. In Roemenië picknickt de kunstenaar met drie vrouwelijke landbewerkeres van middelbare leeftijd. Ze helpen hem met het aandrijven van zijn door panne geveld voertuig, hetgeen een mooie aanblik oplevert: drie breed-

berokte achterwerken van kordate Roemeense vrouwen die uit alle macht een auto aanduwen.

Conijn formuleert bondig en bedaard, op het trage af. Hij maakt, zonder cynisch te zijn, enigszins de indruk dat niets hem meer verbaast. Maar dat wekt weinig verwondering, met de hemelbestormende plannen die hij bedenkt en uitvoert. En de avonturen die hij als gevolg daarvan beleeft. In de kunst van het leven is Conijn geslaagd.

Met het schoolse leven op de Rietveld Academie – ook al wil dat niet voor "schools" doorgaan –, waar hij na het Atheneum terecht kwam, had hij weinig op. 'Je moet je wel vaak aanpassen en dan lig je hier en daar met mensen in de clinch, ja', zegt hij droog. 'Liever ga ik voor mijn eigen principes. Of ik een buitenbeentje was? Ik was te kritisch in de groep, vond men. Bij werkbesprekingen zei ik dat ik het niks vond als ik het niks vond. Ach, ik deed leuk mee. Maar na drie jaar had ik het wel gezien. Geen zin om eindexamen te doen. Het eerste jaar was heel zinnig: in een heel hoog tempo elke week nieuw werk maken. Het tempo werd echter steeds trager en in het laatste jaar leek het wel alsof studenten stilstonden, in een soort crisis waren beland, bevend voor het moment dat ze hun ultieme werk aan het eind van het jaar zouden afleveren. Dat vond ik raar. Het gaat toch altijd door? Verder moest je weinig apparatuur en ruimte delen met veel studenten. Het Sandberg Instituut, waar ik mijn studie vervolgde, was beter geëquipeerd. Ik had geen zin om stil te gaan staan. Ik sla het gewoon over, dacht ik. Weg hier. Een diploma is toch ook helemaal niet belangrijk.'

Conijn had voor de richting 'voorheen audiovisueel' gekozen binnen de Rietveld, een soort 'academie binnen de afdeling "audiovisueel"' onder leiding van Jos Houweling. 'Je kon er ook schilderen en beeldhouwen', vertelt hij. 'Houweling vond niet dat je alles in disciplines moest opsplitsen maar ging ervan uit dat een student zich van alle media moet kunnen bedienen. Dus terwijl ik met film bezig was, was ik tegelijkertijd andere dingen aan het onderzoeken. Met ijzer aan het werken en daar weer een film over maken. Of met de camera interviews doen over kunst, zoals met kunstenaars en Rudi Fuchs op een opening in het Stedelijk.'

Conijn komt uit een bedrijvig nest met drie kinderen. Vader Conijn, psycholoog, en moeder, academische huisvrouw, zorgden behalve voor Joost ook voor een meisje en een jongere zoon. Die broer Conijn, Wout, volgde de Filmacademie en hielp bij het filmen van de video's "Hout Auto" en "Vliegtuig". Conijn woonde de eerste tien jaar van zijn leven in Amsterdam Oud-West en de tweede tien jaar in Tilburg, Breda en Eindhoven voordat hij voorgoed zijn vleugels uitsloeg naar Amsterdam, Weesp en de wereld in het algemeen. Ook in zijn jeugd hield de kunstenaar ervan om eigen dingen te doen en te maken: 'Alles uit elkaar halen. Mijn ouders vonden het best dat ik zo onderzoekend was. Maar het liep ook uit de hand: dan lagen in een mum van tijd 20 fietswrakken in ons achtertuinje. Mijn vader was wat minder positief over alle troep die ik naar huis haalde. Nog steeds neem ik op bijna dagelijkse basis dingen van het straatvuil mee.'

Lees verder op pagina 44

Still uit 'Hout Auto', 2002 © Joost Conijn

Scepsis

Waar stopt de mens en begint de machine, lijkt een vraag die centraal staat in veel van Conijns projecten. Op het Sandberg Instituut baarde hij al opzien door over het dak te rijden in een auto die een combinatie vormde van mens en machine. De van een fiets afkomstige wielen werden aangestuurd door een brommermotortje; de kunstenaar, die het karkas vormde, hing erboven, vlak boven de grond. Met een rotgang scheurde hij over het asfalt, hoog boven de daken. Een hachelijke onderneming.

'Het waren vier delen die twee aan twee verbonden waren en waarvan ik het dak vormde', glimlacht de kunstenaar. 'De drang om te vliegen, om los te komen van de grond, zat er toen al in.'

"Daredevils" missen een bepaald gen waardoor ze hoegenaamd geen vrees hebben voor dingen die een "normaal" mens de stuipen op het lijf zou jagen. 'Zo'n gen heb ik misschien wel', peinst Conijn. 'Als ik het zelf maar onder controle heb, durf ik een hoop. Maar ik zou niet zo snel een reuzenrad ingaan.'

In "C'est Une Hek" uit 1997 vat hij het plan op om een hek in de woestijn van Marokko te plaatsen. Immers, zo redeneert de kunstenaar, 'het is saai om een hek in een steriele witte ruimte of voor een parkeergarage neer te zetten.' Hilarisch om te zien hoe hij met zijn auto door het hek rijdt dat, eenzaam op de schier oneindige vlakke, gehoorzaam de poorten opent en weer laat dichtklappen.

Conijn legt een gezonde scepsis aan de dag wat betreft de nieuwsvoorziening die ons dagelijks wordt voorgeschoteld. Uit die scepsis kwam indirect ook het "Hout Auto"-project tot stand. Met een zelfgebouwde auto, gestookt op hout, trekt hij in de gelijknamige film door landen die vroeger schuilgingen achter het zogenaamde IJzeren Gordijn. De video gaat over het van binnenuit bekijken van de Oostblokcultuur. Een cultuur die ver weg, maar volgens de kunstenaar toch heel dichtbij is. Conijn: 'Je kan er op een toeristische manier met een glim-

'Mijn ideale leven is het leven zonder afspraken'

mende Mercedes doorheen rijden, of met een op hout gestookte auto waarbij alles kapot gaat, zodat je afhankelijk bent van de bewoners en betrokken raakt bij hun leven. Via die auto stond ik in verbinding met de mensen. De auto maakte overal vrienden. Alles wat wij hier voorgeschoteld krijgen door de media, is vanuit een zwart-wit, westers perspectief bekeken. Opdat wij het begrijpen. Daarom wilde ik die film eens in kleur doen. Ik dacht tevoren dat het Oostblok een grauwe, grijze wereld was waar het altijd regende, waar iedereen arm was en dat armoe was verbonden met ongelukkig zijn. Wij leven in de illusie dat rijkdom en geluk met elkaar verbonden zijn. Ik wilde dat zelf onderzoeken.'

Ontmoetingen op zijn reizen, onder meer op de fiets naar Turkije, Iran, Pakistan, Egypte en India, en fascinatie met andere culturen spelen een grote rol in zijn films. In de simpelweg "Vliegtuig" getitelde video heeft hij, niet gehinderd door enige kennis vooraf, van een Subaru-motor en wat her en er opgescharreld schroot een zelfontworpen en -gebouwd vliegtuig geknutseld. Omdat hij geen toestemming krijgt in Nederland op te stijgen, sleept de kunstenaar het gevaarte, vervaarlijk slingerend achter zijn Citroën DS, naar Marokko om het in de Sahara te lucht te laten. Na talloze pogingen de rode vliegmachine aan de praat te krijgen, een zandstorm en een ontmoeting met nomaden, lukt het de met vliegenierspet en pilotenbril getooide Conijn op te stijgen en warempel boven de grond te blijven.

Staan ontmoetingen centraal in "C'est Une Hek", "Hout Auto" en "Vliegtuig", ook in zijn video "Siddieqa, Firdaus, Abdallah, Soelayman, Moestafa, Hawwa en Dzoel-kifl" uit 2004 draait het om sociale contacten. Hierin filmt hij op het ADM-terrein zijn buurkinderen: de kinderen van Abbie van der Louw, de man die in opspraak kwam omdat hij zijn kinderen op islamitische wijze opvoedde en niet naar school liet gaan. Conijn: 'Die hele cultuurclash speelt zich af naast mijn deur. Daarvoor hoef ik helemaal niet weg.'

Still uit 'Hout Auto', 2002 © Joost Conijn

Hij wil geen oordeel vellen over het gezin, maar het verdriet hem hoe Jeugdzorg met de kinderen is omgegaan. 'De kinderen kwamen dagelijks over de vloer, we waren soms iets samen aan het maken. Opeens waren ze weggehaald. Niemand wist waar ze waren. Ergens in gastgezinnen geplaatst. Ik heb ze een jaar niet gezien.'

De laatste film van Conijn gaat over de tweede reis met het door hemzelf gebouwde vliegtuig. 'In Tsjechië had ik een hangar bij het vliegveld. Vandaaruit wilde ik met een vriend een grote reis zuidwaarts gaan maken. Het liep minder gelukkig af. Van honderd meter ben ik neergestort, terwijl ik in dat vliegtuig al twintig uur had gevlogen. De film begint bij het moment van de crash en vertelt over wat er daarna gebeurt. Zoals de vorige films over heroïek gaan, gaat deze over falen.'

Principes

Wat is het fenomeen Conijn? Een ambachtelijke avonturier? Een autonome anarchist? Of eenvoudigweg een conceptuele kunstenaar? Conijn: 'Achter elk kunstwerk zit een gedachte. De kunst is een domein, met dingen die een soort

autonomie hebben. Een tafel maken is een toegepast iets. Ik maak autonome werkstukken en werk niet voor opdrachtgevers. Af en toe verkoop ik een film. De Hout Auto is aangekocht door het Centraal Museum, hij stond een tijdje heel mooi in de museumtuin geparkeerd, hij kon niet goed tegen de regen en nu mag hij niet meer naar buiten.'

Opgenomen in een educatieve, reizende tentoonstelling zijn de wielen van de mens-machine die op het dak van het Sandberg Instituut reed. In combinatie met de film wordt die constructie daar getoond. Het hek van de video "C'est une hek" staat nog steeds in de Marokkaanse woestijn, neemt hij aan. Maar het vliegtuig heeft hij zelf gehouden om te verbouwen en er een nieuwe film mee te maken.

Absurdisme speelt af en toe een rol in het werk van Conijn - die overigens min of meer model stond voor de hoofdpersoon Joe Speedboot in de gelijknamige roman van Tommy Wieringa - maar met een humoristische, optimistische ondertoon. Dat wat men niet voor mogelijk houdt, weet hij te realiseren.

Humor is altijd een onderdeel van zijn werk, bevestigt hij. 'Zelfspot en zelfrelativering zijn belangrijke ingrediënten van iets wat kwaliteit heeft. Ik neem mezelf

Lees verder op pagina 46

Stills uit 'Auto op dak', 1996 © Joost Conijn

Stills uit 'C'est une Hek', 1997 © Joost Conijn

Stills uit 'Siddieqa, Firdaus, Abdallah, Soelayman, Moestafa, Hawwa en Dzoel-kifl (2004)' © Joost Conijn

wel serieus. In heel serieuze dingen kan ook wel humor zitten, toch? Ik heb geen zin om me te houden aan conventies. Kunst is ook een heel systeem, weet je wel. Waarin je je moet aanpassen. Ik sta voor mijn principes. Af en toe botst het wel. Met de Prix de Rome 2005, bijvoorbeeld. Daarvoor was ik op de longlist van tien kunstenaars geplaatst. Maar al jaren lang zie je dat in de jury en op de shortlist bij de winnaars statistisch gezien nogal vaak oud-studenten van de Rijksacademie der Beeldende Kunsten in de prijzen vallen. Op de shortlist van de Prix de Rome vorig jaar zaten vier oud-Rijksacademiestudenten. In de jury zaten ook twee voormalige Rijksacademiestudenten. Tja, ik bedoel maar. Of ze beter werk maken? Nee, natuurlijk niet. Op een gegeven moment vond ik het wel mooi geweest. Ik moest nog bijdragen aan de catalogus leveren en meewerken aan een groepsexpositie van de longlistkandidaten in De Appel. Maar aan mijn condities voor vertoning van mijn films wou men geen gehoor geven. Terwijl die toch niet exorbitant waren: gewoon een groot scherm in een verduisterde ruimte om mijn video in optimale omstandigheden te kunnen laten zien. Dan doe ik gewoon niet mee. Als ik ergens vervelend van word, doe ik niet mee. Klaar.'

Ratrace

Een aantal maanden geleden fietste Conijn wederom, ditmaal met twee vrienden, zes weken door Marokko. Het Humanistisch Verbond had hem verzocht een film te maken over Nederland en de Nederlandse cultuur. Conijn: 'Waar kan dat beter in Marokko? Het was meteen een goed excuus om weer eens naar dat land te gaan, want dat is fantastisch, met fantastische mensen. Ik ben er al vijf keer geweest. Hier lees je altijd zulke negatieve dingen over Marokkanen en allochtonen, dat kan ik niet rijmen met mijn eigen ervaringen. Daar moest ik iets mee doen. De islamitische cultuur, die steeds meer deel uitmaakt van het Nederlandse leven, kan ik net zo goed dáár filmen, vond ik. Om een directe brug naar Nederland te slaan: in Marokko kom je genoeg Nederlandssprekende Marokkanen tegen. Met hen hebben we in de film dan ook ontmoetingen, op het Marokkaanse platteland. We zijn voornamelijk door het Rif- en Atlasgebergte getrokken om met hen te praten.'

Met het doel om vooroordelen weg te nemen, om te laten zien dat het wel meevalt met 'die Marokkanen'?

'Nee, nee!', haast hij zich te zeggen. 'Zo bedoel ik het allemaal niet. Ik wil nadrukkelijk geen moralistische film maken, geen moralistische inhoud aan de film verbinden. Er wordt al te veel gemoraliseerd. Ik wil gewoon mijn erva-

ringen laten zien. Mensen moeten er zelf maar conclusies uit trekken en een betekenis aan geven. Of niet. Dat is ook de kracht van de film.'

Voice-overs en muziek vindt de kunstenaar/filmmaker niet nodig. 'Ik wil de directheid en kracht halen uit de beelden en wil zo dicht mogelijk blijven bij wat er gebeurt. Anders ga je met sfeertjes werken. Die middelen zijn noodgrepen, lijm om dingen te verbinden en bruggetjes te slaan. Daar verliest het puurheid en eerlijkheid mee. Als je filmt manipuleer je sowieso. Mensen zien zelf wel wat gaande is. Liefst wordt er zo min mogelijk gesproken. Bij aankoop van "Hout Auto" aan het buitenland vragen ze meestal: "Moet-ie nog ondertiteld worden?" Maar dat hoeft niet. Ik vind het veel mooier als je een vogel hoort, of de wind.' De kunst van Conijn is een uiterst doeltreffende relativering van "the ratrace" van het "vrije westen". Onthaasting, maar dan op een niet-berekenende, haast naïef-idealistische manier. Hoewel zijn films een ironisch randje lijken te hebben, kan men daarin niet spreken van cynisme. Conijn zoekt de puurheid en de schoonheid in het primitieve, basale en simpelweg noodzakelijke.

"Joost Conijn geeft een jongensdroom vorm", zei Jos Houweling in een documentaire van het VPRO-programma Bonanza. 'Jongensdroom vind ik niet helemaal het juiste woord', reageert Conijn. 'Dat roept algauw de associatie met jongensboekenromantiek op. Mijn werk gaat over meer dan dat. Wat dat dan is? Dat is een te moeilijke vraag. Dan kom je in categorisering terecht. "Vliegtuig" bijvoorbeeld gaat over iets realiseren van iets wat voor onmogelijk wordt gehouden. Dat je iets doet wat overal tegen in druist. Dat je je niet voegt naar een structuur, maar gewoon iets doet, en dat blijkt dan ook te lukken. Terwijl iedereen denkt, dat kan helemaal niet. Mensen voelen zich op de een of andere manier verbonden en bieden dan hun hulp aan. Leveren vliegtuigonderdelen, bijvoorbeeld. Dus het gaat niet over een stoere jongen die een vliegtuig bouwt. Maar ik ben niet zo beschouwend op mezelf. Je kunt me gerust een beetje blind noemen. Anders zou ik dit niet kunnen doen. Museumtentoonstellingen voorbereiden of interviews doen, dat legt veel beslag op je sociale leven. Dat is een soort kantoorwerk waar je in verzeild raakt. Zes weken door Marokko fietsen... De eerste dag werd direct mijn mobiele telefoon gestolen. Dat vond ik niet eens zo erg. Ik kon niet meer gestoord worden, was alleen bezig met het project. Kon me er helemaal op storten.'

Het leven is "nu", dat is wel een soort motto voor Joost Conijn. Alleen in het morgen of gisteren leven, daar word je maar haastig van, vindt hij. 'Mensen zijn in Marokko intens met niks bezig. Alleen maar de hele tijd theedrinken. In Arnhem, waar de huidige expositie werd voorbereid, vond ik het vreemd dat

we niet eerst even thee gingen drinken voordat we tot zaken kwamen. Aan dat jachtige, hectische leven moest ik ook weer erg wennen. We zijn hier zo opgefokt bezig, dat is niet te doen! Laatst had ik twee dingen op één dag gepland. Het lukte bijna niet om ze beide tot een goed einde te brengen. Mijn ideale leven is het leven zonder afspraken. Niet zonder andere mensen, nee. Dat sociale contact heb ik juist wel nodig.'

Filmografie:

- Auto op dak (1996)
- C'est une hek (in samenwerking met Bart Lodewijks) (1997)
- Vliegtuig (2000), met een Subaru-motor. Door meerdere mensen gefilmd.
- Hout Auto (2002)
- Siddieqa, Firdaus, Abdallah, Soelayman, Moestafa, Hawwa en Dzoel-kifl (2004)

Bekroningen:

- Charlotte Köhlerprijs 2000
- Cobra Kunstprijs Amstelveen 2005

Nog tot en met 17 september is de tentoonstelling World Unlimited te zien in het Museum voor Moderne Kunst Arnhem, met voornamelijk video-installaties over globalisering en de invloed daarvan op lokale gemeenschappen. Met naast de video "Siddieqa, Firdaus, Abdallah, Soelayman, Moestafa, Hawwa en Dzoel-kifl" uit 2004 van Joost Conijn wordt ook werk getoond van Ursula Biemann (Zwitserland), Oliver Ressler & Dario Azzellini (respectievelijk Oostenrijk en Duitsland), Julika Rudelius (Duitsland), Lonnie van Brummelen & Siebren de Haan, Saskia Janssen, Wineke Gartz en Jeanne van Heeswijk & Marten Winters. [Het Focus

Filmtheater Arnhem programmeert in de maanden juli en augustus iedere maandagavond speelfilms en documentaires die verwant zijn aan de thema's die in de expositie worden behandeld.]

Museum voor Moderne Kunst Arnhem, Utrechtseweg 87, Arnhem.
Open: di-vr 10:00-17:00 uur; za-zo en feestdagen 11:00-17:00 uur.

Binnenkort verschijnt het eerste boek over Joost Conijn bij uitgeverij Valiz. De titel is nog niet bekend. Het boek is zelf door Conijn geschreven, grotendeels in dagboekvorm, met bijdragen van A.L. Snijders, een door hem bewonderde journalist/schrijver, die hij co-auteur noemt. Ook voor de vormgeving is Conijn zelf verantwoordelijk, in samenwerking met Roosje Klap. Het gebonden boek bevat behalve de dagboekverslagen en observaties van A.L. Snijders brieven, bouwtekeningen, foto's en uiteraard stills uit zijn films, waaronder ook de nog niet uitgebrachte film over de tweede grote vliegtuigpoging in Tsjechië.